

MÚLÓ IDŐBE ZÁRVA, EMLÉKEZVE, FÖLNÉZVE NÉMA DÖBBENETTEL

MÉREY KATALIN

... és most szívémből szépen kihull halálom is

I.

MÚLÓ IDŐBE ZÁRVA

Látom, ahogy múlik az idő. Látom az embereket. Élnek, lélegeznek. Megszokták. Az időt is, a múlását is.

Az idő múlásában látom magamat, az apámat, a házunkat, az udvarunkat, a várost. A létformaként elfogadott megszokás homályában látom az időt, az alkonyt, az alig mozduló mozgást, a közeledő nagymát, és érzem a rámtörő sötétséget.

Nem bírom újraolvasni a pestist meg a pert, minden csöpp vérem lázad a bogárember átváltozásában megbúvó kín, kiszolgáltatottság és tehetetlenség ellen. Nem bírom újraolvasni. Nem bírom függetleníteni magam, nem bírok elvonatkoztatni, felülkerekedni a napi kocsmán, és nem szakadhatok el tőle. Nem tudok bölcsen fölülről szemlélni. Vál-lamra nehezedett a múltó idő.

Fölébredtem, és sötét van. Nem homály, nem félsötét vagy sötétes. Nem alkonyodik, nem esteledik vagy sötétedik, egyértelműen sötét van. Nem este, hanem éjszaka. Koromsötét, magabazáró, végtelen éjszaka, elnyelő, bekebelező, fölfaló. Mint a pince vagy a padlás, amikor nincs villany. Bogár lettem, bogarak vagyunk.

Úgy osontam az apám után, mint valami tolvaj, gonosztevő vagy lator. A padlás mindig is tilalmas volt, sötét, tele megfoghatatlan hangokkal, óvatosan settenkedő recsegéssel. A porszemek furcsa, rémült táncot jártak a padlásablak félkörén ferdén betűző fényben, de csak ezek a padlásablakokként szabályosan ismétlődő, reszkető fénynyalábok voltak világosak, a padlás többi része vaksi, hályogos, összefolyó, mint amikor a nagyon rosszul látó ember szemüveg nélkül marad.

Azok a fénypázmák! Úgy osontam köztük, mint rácsok között. Az apám a rácsok mögött a túloldalon. Lopóztam, lopózkodtam, s az orgonavirágos május elseji reggelen, indulóktól harsogó utcák fölött, sültkolbász szagú kirándulás bűvöletében, remegő-reszkető fény sugar-
rács mögött meglestem az apámat.

Már mindent összekészítettünk, két matrachuzatból varrt cekkert, zsíros nyomot hagytam, csupa kenyér szendvicseket, neccben a piros gumis, patenzáras, sötétzöld vizesüveget, pedig úgyis sört meg pálinkát fognak inni.

Május, orgona, rózsa, zászló; indulók, eszmék – kedv, remények, Lillák – mondom most kajánul.

Nekünk mindig muszáj volt kitenni a zászlót, mert nagyon közel laktunk a városházához. Kitenni, mondtuk ragozatlanul, és kitenni, nem kitűzni.

*

Látom, ahogy az apám fölugrik, mert elfelejtette. Talán nem lesz belőle baj. Látom az arcát. Kőkemény. Látom a kifejezését, a vonásait, látom a mögöttük megbújó, egy életre bevésődött meztelen, vinnyogó félelmet, amitől alázatos lett és megbélyegzett. Mert megbélyegzett volt. Fölismerték a nevéről és a hangsúlyáról; kinevették egy-egy eltévesztett hímnemű ragozás miatt; megmosolyogták a szokásait, furcsállták, hogy mit és hogyan ünnepel; megjegyezték, hogy hova járhatja iskolába a gyerekeit.

Látom az apámat, és látom magamat. Látom, ahogy lélekszakadva igyekszik a padlásra, látom rajta a megalázottak örökös félelmét: talán nem lesz baj. Látom magamat az elmúlt időben, érzem az orgonaszagot, a mítingek hangulatát, hallom a pattogó indulókat és a körlevelet az iskolában, hogy ezentúl úgy fogunk köszönni; *szabadság*. Látom, ahogy a lázadva is meghunyászkodó apám után lopakodom. Tudom, hogy

rosszat teszek, érzem a torkomban a szorítást, és hallom, igenis hallom a kimondhatatlan büntudattól cérnavékony hangomat. Félelem, rettegés, megindultság. Talán nem kellett volna megszólalnom.

Fölrémlik a padlásablak, a kémény és mögötte a szöglet, ami már-már rejtekhely, a letépett pókháló, a sebtében kitett egyik zászló, az apám barna szeme és a csillogása, ahogy rámnéz, a keze és a tétovasága, ahogy kigöngyöli, a mozdulat véglegessége, ahogy kiteríti a másik zászlót.

Hallgat, a száját nem nyitja szóra, mégis hallom a feleletet, tudom, hogy mi a válasz. Hirtelen fölfogom, egyszerre megértem, hogy a fényrácsok mögé zárt, molyrágta zászlót nem lehet kitenni. Mindent értek, mindent tudok, mindent érzek. Őt az ő ötvenhárom évével és magamat az én tizenhármammal. Érzem a lapulást, a kellett, a még jobban kellett és a muszájt, a kudarcot és a vereséget, a szolgálalkúséget és a nem lázadható lázadást. Rettenetesen szégyellem, hogy rajtakaptam, és számom az apámat.

Fulladozom, az apám is kapkodva szedi a levegőt.

Másnap nagy-nagy tüzet raktunk, és néma egyetértésben, halálos csendben elégettük. A lángok vörösen imbolyogtak, bele-belekaptak az anyagba. Minden elégett. Elhamvadtak a fahasábok, összeroskadt a parázs, csak a hamu alatt izzott rőten. Nem kaphatnak rajta, ebből már nem lehet baj. A mosókonyha sötét sarkai megelevenedtek, egyszerre nagyon hideg lett, a sötétség lábra kapva felénk kúszott. Úgy kapott belénk, ahogy a lángok az előbb az anyagba. A görcs a torkomban tanyát vert, mint az apám arcán a leplezett félelem, s egygé vált

a hideggel és a sötétséggel,

az igennel és a nemmel,

a véglegességgel és a kényszeres harccal ellene,

az ősi késztetéssel, hogy a sötétben világosságot kell gyújtani.

Ez mindenekfölött áll, független és örökkévaló.

II.

EMLÉKEZVE

Daloltunk, dalra fakadtunk. Fakadtunk, mert fakasztottak. Volt, akit sírva is.

És énekeltünk.

Munkások, parasztok, és ti észérővel dolgozók, halljátok gyárban és mezőben . . . Énekeltem, de ezt az észérőt semmiképp sem értettem, sőt, a mezőbent se nagyon. A könyvekben a parasztok a mezőn dolgoztak, nem benne, de a parasztokból földművesek lettek, és én végleg elveszttem az álszent szóhasználat zűrzavarában.

Zúgjon, mint az élet, szálljon e dal szerte, zengő hitvallásként, és büszkén hirdesse . . . Mit csinál a mi? Az élet zúg? Vagy rosszul írtam le? Sehogy se stimmel, hogyan pászítsam? Hová? Még hogy hitvallás! Hiszen közölünk csak a nagymama mert nyíltan templomba menni, neki nem volt vesztenivalója.

Köztársaság az én hazám, háromszínű szép zászlaján vérvörös nagy csillag ragyog, és e földön boldog vagyok . . . Variáltuk is azzal, hogy szabad vagyok. Hol boldogok, hol szabadok voltunk aszerint, ahogy a Cica néni vezényelte az énekkart, bár mi úgy mondtuk, hogy dirigálja és dirigens. A Cica néni mindig mérges volt, legalábbis én azt hittem róla, hogy mérges és mogorva, pedig csak az volt a baja, hogy variálnia kellett. Erre persze a nővérem jött rá, én az apám arcán tükröződő undort, utálatot sem tudtam fölismerni és megnevezni.

Az apám akkor valóban mérges volt és dühös, nagyon dühös. Nem is harag volt az már, inkább szinte őrjöngés. Összeveszett az anyámmal, minket leteremtett, szidott mindent és mindenkit, csapkodta az ajtókat, végül belebújt a rádióba, nekem pedig megtiltotta, hogy marhaságokat énekeljek.

Föllázadt? Megtehetette volna? Változtathatott volna? Nem. Csak ő változhatott volna meg. Ezt nem tette, inkább elhallgatott, egyre többet hallgatott, és 1960 karácsonyára megajándékozott a Bánk bán gyönyörűsép, illusztrált kiadásával a Helikontól.

*

Amikor lelkes kezdő koromban kijavítottam a tűzrőlpattant férjet, betelt tiszta vízzel a pohár. Megmagyarázták, ne higgyem, hogy az én fejem káptalan, ez itt nem Magyarország, itt nem lehet nyelvújítani meg magyarkodni, nekünk nem parancsol a Magyar Tudományos Akadémia, vagyunk mi annyi, mint ők odaát, megvan nekünk a mi nyelvérzékünk, van saját egyetemünk, és különben is, mi ebben a pohárban a germanizmus? . . .

Mi és ők.

Itt és ott.

Ezek, azok.

Odaát.

Telt-múlt az idő, és a legjobban ordítózó odaátozókból lettek legegőbb a legodaítibb odaátiak; belőlük, akik figyeltek, megfigyeltek, figyelemmel kísérték; belőlük, akiknek nem lehetett megmagyarázni, csak bizonygatni. Most, lám, tudják, hogy egy nyelv, egy kultúra, egy nép. Hadakozás, gonoszkodás, fenyegetés, közelharc pillanatok alatt elfelejtve. Vajon most odaát is figyelnek, megfigyelnek és figyelemmel kísérik?

Szeretnék megbékélni, és szeretnék megérkezni, de a parafaemberek vannak, virulnak, szaporodnak, övük a mennyek országa, és bizony mondom, tudják, mit cselekszenek. Ezt most nem a kajánság mondatja velem, hanem a beletörődés. Mert hiába szeretnék otthon lenni, nemcsak otthonosan, nem lehet, mivel már megvetették az ágyamat. Azt hiszem, az előítéletek oka az, hogy a parafák vetik meg az ágyat ország- és világszerte.

Fényben és melegben szeretnék élni, és szeretném úgy továbbadni azt, amim van, ahogy kaptam. Természetesen, magától értetődően. Ahogy a nagymama és az az egy-két nagyszerű tanárom adta. Kényszer nélkül, szabadon, bőven, áradón, áldásosan, áldásthozón. Ahogy az ember él. Ahogy levegőt vesz, néz, lát, hall, dolgozik; ahogy benne van a világban, és ahogy elmúlik belőle.

Azt akarom, hogy a nagyanyám szavai benne legyenek a mindennapjaimban, ott legyenek a városban, az újságban és a zsebemben gyűrődő buszjegyen. Azt akarom, hogy az imádságai benne legyenek a levegőben, amit beszívok. Nem akarom előítéletekkel birkózva, rágódva, kínlódva keresni, értelmezni az új fogalmak megfelelőjét, nem akarok hebegni, nem akarom, hogy anyanyelvem útvesztővé váljon számomra, és én eltévedjek vagy tévelyegjek benne. Nem akarok többé anyanyelvi nomádként otthon kalandozva szavakat zsákmányolni, őseberként gyűjtögetni, állandóan résen lenni, hogy becserkésszem a szavakat. Kapni akarom őket, készen, magától azonosulva, gyönyörű, mindig és mindenhol használható ajándékként ide a tenyerembe. Élni, belelegezni, melengetni akarom ezt a nyelvet, alámerülni benne, mert nekem ő adatott.

Kétfélék vagyunk. Nem akarok kétféle lenni.

Utálom a kivételekkel való szármalmas önigazolást. Egy fecske igenis csinál nyarat. A fecskék beköltöznek, beházasodnak, hozzák a maguk

nyelvét, itt vannak, ott vannak, mindenhol vannak, a kiscfcskék pedig fecskéül beszélnek, hogy megértse őket a világ. Hiszen:

Govori srpski da te ceo svet razume.

III.

FÖLNEZVE NÉMA DÖBBENETTEL

*„Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon.”*
(Arany J.)

Nyíl utca, Füzes utca, Harmat utca, Szántó utca az Alsóvárosban; Fecske, Malom, Molnár és Retek utca a Felsővárosban; Vitéz utca, Híd utca, Fekete sas utca a Belvárosban; Tölgyfa utca, Eper utca, Must, Alma és Bor utca a Baktón; Ősz, Tavasz, Gát és Szúnyog utca, Ipoly sor, Zsitva sor, Huszár utca, Fűrész utca, akárcsak otthon a Szelencsében. A bogyófák is, a girbegurba utcák hűvöse is, a házakból néhol kiáradó dohszag, a macskakó is itt-ott. Micsoda föltámadás! Pici por szállong, a fák összeborulnak, Szent Flórián is van, templom is, harangszó is, temető is. Itt a nagymama. Estébe hajlik az idő, temetőbe megyünk.

Miatyánk, ki vagy a mennyekben . . .

Ez nem a Falcionék sírja, nem a Fratricsevicsé, nem is a Kockár-féle óriás síremlék. Ezek itt Kónyák, Dózsák és Mérők, ez itt Dugonics. Dugonics András. Etelka – az első magyar regény. Első magyar regény, első magyar vers, nyelvemlékek . . . Az első magyar vers imádság, siralom. Ez fontos. Daccal, dühvel, vergődve bizonygatom, jajgatom és siratom. Kell. Nem szabad nem tudni, nem szabad elfelejteni, mert részünk. Részünk, ahogy részünk a fű, a fa, a virág, ahogy részünk a gyertya, amit november elsején gyújtunk a rokonainknak és a mécses, amit november negyedikén égetünk az ötvenhatosokért.

Szenteltessék meg a Te neved . . .

Macska nyújtózik a déli márványlapon, fázik. Kút is van, hervadt koszorú is, szomorú szalag, szemét, ázott csokor. Az első világháborús katonák emlékműve ép, gyertyájuk is van, viráguk is. A felszabadító katonák emlékkertje elhagyatott, sivár, gyertya nincs, egyetlenegy helyen néhány szál virág.

Jöjjön el a Te országod . . .

Múlik az idő, látom, ahogy fogynak a percek. Utcák, háztetők, zászlók. Kitéve. A homlokomon lüktet az ér, ismerős szavak. Hallom, ahogy dobog a szívem.

Város. Gyönyörű annak, aki otthont kap benne és remél. Nem tudom, remélek-e, csak szomorú vagyok. Virág, rend, béke. És fa, rengeteg fa, szinte erdők. A fák otthon vannak, a platánokat gyógyítják, mintha a mi zombori tébécés polgármesterünk támadt volna föl. Varázs? A madarak nem félnek, a feketerigók egészen közel merészkednek, megérinthetném, akár a kezembe vehetném őket, a lépteimre nem ijednek meg, nem rebbennek föl, nem szállnak el, és úgy énekelnek, mintha mámoros kis életük örökké tartana. A tücskök is. Egész éjjel fönn vannak, zeng a környék tőlük, mint gyerekkoromban. A varázsos, forró nyárban az az érzésem, hogy még hajnalban is cirpelnék. Nincs vihar, nem dörög az ég, nem villámlik. Öreg nénikék imát mormolnak, a lábukat fájlalják, sötét ruhás, rozzant anyókák hullott gyümölcsöt sze-degetnek az utcán. Meggy is van, ringló is, piros, sárga, fekete, aztán apró, vadféle alma, őszkor dió is. Gyerekek visítóznak; játszótér, ép hinta, ép mászóka, zöld fű, locsolják. Nem hallom a locsolás hangját. Nem hallom a locsolókocsit! A színek valahogy sárgára húznak, mint a régi fényképeken.

Múlik az idő, múlnak a hangok, múlnak a színek.

Legyen meg a Te akaratod . . .

„Elszakított földben porladó felesége emlékére emeltette . . .”

Elszakított földben porladó?

Az apámra gondolok, a házunkra, a padlásra, a sötétségre, a zászlóra. Mit mondana a nagymama, aki megőrizte a Kossuth-bankót, mit mondana az apám, aki megőrizte a fekete dobozt a Rákóczi-indulóval. Mit mondhatnának most ők, mindazok, akik a *nem lesz baj belőle?* árnyékában megőrizték az anyanyelvünket?

Összefolytak a színek, teljesen elmosódtak. Lebbennek az égen.

Legyen meg a Te akaratod.

Nagymama, forog a dorozsmai szélmalom! Megérkeztem.